

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 1998, sp. zn. 2 Odon 86/97, ECLI:CZ:NS:1998:2.ODON.86.1997.1

Číslo: 58/1998

Právní věta: Ze skutečnosti, že věc byla zařazena do soupisu majetku patřícího do konkursní podstaty úpadce, nelze dovozovat, že by žalobce neměl naléhavý právní zájem na určení, že je vlastníkem této věci.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.01.1998

Spisová značka: 2 Odon 86/97

Číslo rozhodnutí: 58

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs a vyrovnání, Žaloba určovací

Předpisy: 328/1991 Sb. § 18 odst. 1
99/1963 Sb. § 80 písm. c)

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobce se domáhal, aby bylo určeno, že je vlastníkem domu čp. 90 se stavební parcelou č. 102 „v obci V., okres S.“. Žalobu zdůvodnil tím, že uvedené nemovitosti prodal kupní smlouvou ze dne 14. 4. 1993 M. H. Protože kupující nezaplatil dohodnutou kupní cenu 700 000 Kč ani v dodatečně přiměřené lhůtě, žalobce od kupní smlouvy odstoupil. Notářský zápis, v němž „odstoupení od smlouvy včetně souhlasu kupujícího bylo provedeno“, však nelze v katastru nemovitostí „realizovat“, neboť nemovitosti, „jsou vedeny“ jako vlastnictví B., s. r. o., S. Žalobce se proto obrátil na žalovaného jako správce konkursní podstaty této společnosti, aby „potvrdil“ vlastnictví žalobce k uvedeným nemovitostem. Žalovaný tuto žádost odmítl s tím, že mu věřitelský výbor uložil, aby nemovitosti zahrnul do konkursní podstaty.

Žalovaný namítal, že M. H. převedl nemovitosti na základě smlouvy o prodeji podniku ze dne 14. 2. 1994 na společnost B. I když kupní cenu nezaplatil, nebyl „oprávněn notářský zápis o odstoupení od smlouvy podepsat“.

Okresní soud ve Svitavách rozsudkem ze dne 20. 9. 1996 žalobu zamítl a rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalovanému na náhradu nákladů řízení 32 300 Kč do 3 dnů od právní moci rozsudku. Vycházel ze zjištění, že žalobce uzavřel s M. H. kupní smlouvu, kterou mu prodal dům čp. 90 s pozemkem parc. č. 102 ve V.; vklad vlastnického práva byl proveden ke dni 27. 4. 1993. M. H. dne 14. 2. 1994 uzavřel se společností B. smlouvu o prodeji podniku, na základě které byly nemovitosti

převeďeny na tuto společnost. Dne 11. 11. 1994 byl sepsán notářský zápis o odstoupení od kupní smlouvy; protože M. H. v té době již nebyl vlastníkem nemovitosti, nemohl od kupní smlouvy platně odstoupit. Žalobu soud prvního stupně zamítl „především“ proto, že na požadovaném určení není naléhavý právní zájem. Protože žalobce byl informován, že nemovitosti budou zahrnuty do soupisu podstaty, může se svých práv domáhat vylučovací žalobou podle ustanovení § 19 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (dále „ZKV“), ve znění pozdějších předpisů.

K odvolání žalobce Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 15. 4. 1997 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení; ve věci samé rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení a že proti tomuto rozsudku je přípustné dovolání. Skutečnost, že žalobce chce být „znovu zapsán v katastru nemovitostí“ jako vlastník uvedených nemovitostí, představuje podle odvolacího soudu sama o sobě naléhavý právní zájem na určovací žalobě. Není správný závěr soudu prvního stupně, že by se nemohl zabývat otázkou „platného“ odstoupení od kupní smlouvy ze dne 14. 4. 1993 jen proto, že kupující nemovitosti převedl na jiného. Odstoupit od smlouvy může jen její účastník. Odstoupením od smlouvy se totiž smlouva od počátku ruší a „automaticky nastává neplatnost následné smlouvy“. Prohlášením konkursu na majetek společnosti B. se však „situace zásadním způsobem změnila“. Účelem zákona o konkursu a vyrovnání je „řešit majetkové vztahy, které se dostaly do krizové situace, jež je charakterizována jako úpadek dlužníka“. Byl-li prohlášen konkurs, může „vlastník věci, případně osoba, která se za vlastníka věci považuje“, dosáhnout ochrany svého vlastnického práva pouze vylučovací žalobou podle ustanovení § 19 ZKV. Je proto na žalobci, aby vyrozuměl soud, který prohlásil konkurs, že uplatňuje vlastnické právo k určitým nemovitostem, a aby jej požádal o poskytnutí lhůty k podání žaloby podle ustanovení § 19 odst. 2 ZKV. Protože nejde o vlastnickou, ale o vylučovací žalobu, nebyl „důvod k postoupení věci z důvodu nedostatku věcné příslušnosti“. Rozhodnutí o přípustnosti dovolání zdůvodnil odvolací soud tím, že „přípustnost souběhu občanskoprávních žalob o určení vlastnického práva a vylučovacích žalob podle zákona o konkursu a vyrovnání“ je otázkou zásadního právního významu.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání z důvodu uvedeného v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. Namítá, že právní názor odvolacího soudu je v rozporu s ustanovením § 19 odst. 2 ZKV. Žalobce totiž splnil povinnost podle tohoto ustanovení tím, že požádal správce konkursní podstaty, aby uvedené nemovitosti nebyly zapsány do konkursní podstaty. Nebyl však povinen požádat konkursní soud o stanovení lhůty k podání vylučovací žaloby; z ustanovení § 19 odst. 2 ZKV vyplývá, že naopak soud měl žalobci uložit, aby v určené lhůtě podal vylučovací žalobu proti správci konkursní podstaty. Konkursní soud žalobci lhůtu k podání vylučovací žaloby neposkytl. Za této situace se žalobce mohl domáhat ochrany svého vlastnického práva pouze žalobou o určení vlastnictví k nemovitostem; vylučovací žalobu podat nemohl, neboť „nebyly splněny zákonem předpokládané podmínky“. Žalobce má naléhavý právní zájem na požadovaném určení, neboť „je třeba uvést v soulad právní a faktické vztahy k předmětným nemovitostem“. Žalobce navrhl, aby dovolací soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že je proti němu dovolání přípustné podle ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř., přezkoumal ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř. napadený rozsudek odvolacího soudu bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné. Proto zrušil rozsudek odvolacího soudu i rozsudek soudu prvního stupně a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Z hlediska skutkového stavu bylo v posuzovaném případě zjištěno (správnost a úplnost skutkových

zjištění dovolatel nezpochybňuje), že žalobce kupní smlouvou ze dne 14. 4. 1993 (vloženou do katastru dnem 27. 4. 1993) prodal M. H. dům čp. 90 ve V. s pozemkem parc. č. 102 ve V., zapsané u Katastrálního úřadu v S. na listu vlastnictví č. 154 pro obec V. M. H. poté smlouvou o prodeji podniku, uzavřenou se společností B. ze dne 14. 2. 1994, převedl na kupujícího mimo jiné též nemovitosti získané od žalobce; právní účinky vkladu vlastnického práva k nemovitostem nastaly dnem 21. 2. 1994. Protože M. H. nezaplatil žalobci kupní cenu, žalobce od kupní smlouvy ze dne 14. 4. 1993 se souhlasem M. H. odstoupil; o těchto prohlášeních byl dne 11. 11. 1994 sepsán notářský zápis. Na majetek společnosti B. byl usnesením krajského soudu ze dne 30. 5. 1995 prohlášen konkurs; dnem vydání usnesení nastaly účinky prohlášení konkursu. Správce konkursní podstaty JUDr. P. C. předmětné nemovitosti zapsal do soupisu majetku patřícího do konkursní podstaty.

Protože žalobce tvrdí, že od kupní smlouvy ze dne 14. 4. 1993 důvodně a účinně odstoupil a společnost B. se nikdy nestala vlastníkem uvedených nemovitostí, a na tomto základě se domáhá určení svého vlastnického práva k nemovitostem (§ 80 písm. c/ o. s. ř.), zabývaly se soudy obou stupňů správně též otázkou, zda má na požadovaném určení naléhavý právní zájem.

Naléhavý právní zájem na určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce, nebo kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým; žaloba domáhající se určení podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat o splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b/ o. s. ř. (srov. např. rozsudek uveřejněný pod č. 17/1972 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek). I v případě, kdy lze žalovat o splnění povinnosti, může být naléhavý právní zájem na určení dán tehdy, jestliže se tím vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy mezi účastníky a předejde se tak případným dalším žalobám o plnění nebo jestliže žaloba o splnění povinnosti neřeší nebo nemůže řešit celý obsah nebo dosah sporného právního vztahu nebo práva.

Domáhá-li se žalobce určení, že je vlastníkem nemovitosti, u níž je v katastru nemovitostí veden jako vlastník někdo jiný, má (ve vztahu k této osobě) nepochybně naléhavý právní zájem na požadovaném určení. S přihlédnutím k významu zápisu vlastnického práva v katastru nemovitostí (výpis z katastru nemovitostí slouží jako průkaz vlastnického práva) a k jeho právním účinkům (srov. např. § 11 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů) je odůvodněn závěr, že právní postavení žalobce je za této situace nejisté a že bez požadovaného určení by jeho právo mohlo být i ohroženo. Protože soudní rozhodnutí o určení vlastnického práva k nemovitosti je podkladem pro provedení změny v zápisu v katastru nemovitostí (srov. § 7 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů), je žaloba o určení vlastnického práva způsobilým právním prostředkem k odstranění nejistoty o skutečných právních vztazích mezi účastníky.

Odvolací soud tedy správně dovedl, že žalobce, který chce být „znovu zapsán v katastru nemovitostí“ jako vlastník nemovitostí, má na požadovaném určení naléhavý právní zájem. S názorem odvolacího soudu, že prohlášením konkursu na majetek osoby zapsané v katastru nemovitosti jako vlastníka nemovitosti se v této otázce „situace zásadním způsobem mění“, však dovolací soud nesouhlasí.

Prohlášení konkursu na majetek dlužníka má mimo jiné za následek, že oprávnění nakládat s majetkem patřícím do konkursní podstaty přechází na správce podstaty a že řízení o nárocích, které se týkají majetku patřícího do podstaty nebo které mají být uspokojeny z tohoto majetku, mohou být zahájena jen na návrh správce nebo proti správci (srov. § 14 odst. 1 písm. a/ a d/ ZKV). Prohlášením konkursu se nic nemění na vlastnických nebo jiných právních vztazích úpadce; i po prohlášení konkursu zůstává zachováno vlastnické právo úpadce k jeho majetku, který patří do konkursní podstaty. Účelem konkursu a smyslem oprávnění, která jsou poskytnuta správci konkursní podstaty, je dosáhnout zásadně poměrného uspokojení věřitelů úpadce z výtěžku, získaného zpeněžením

majetku patřícího do konkursní podstaty.

Je-li sporné, zda úpadce je vlastníkem věci (buď proto, že k věci uplatňuje vlastnické právo někdo jiný, nebo proto, že úpadce, popřípadě správce jeho konkursní podstaty, má za to, že věc patří úpadci), okolnost, že na majetek úpadce byl prohlášen konkurs, nebrání tomu, aby na základě žaloby podané podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. nemohlo být rozhodnutím soudu určeno skutečné vlastnické právo. I po prohlášení konkursu mají účastníci takového sporu naléhavý právní zájem na určení, kdo z nich je či není vlastníkem věci, neboť bez takového určení zůstává jejich právní postavení nejisté, popřípadě může dojít i k ohrožení jejich práv. Okolnost, že taková věc patří do konkursní podstaty, tu nemá význam již proto, že nemusí být v rámci zpeněžování majetku patřícího do podstaty prodána (srov. § 27 odst. 6 ZKV) a že konkurs může být zrušen i jinak než po splnění rozvrhového usnesení (srov. např. § 44 odst. 1 písm. a/ a c/ ZKV).

Nedostatek naléhavého právního zájmu na určení, kdo je či není vlastníkem věci, nelze důvodně dovozovat ani z ustanovení § 19 ZKV.

Správce konkursní podstaty je povinen podle pokynů konkursního soudu, za použití seznamu majetku a závazků předloženého úpadcem a za součinnosti věřitelského výboru, sestavit soupis majetku patřícího do konkursní podstaty (srov. § 18 odst. 1, větu první, ZKV). Soupis podstaty tvoří právní podklad pro zpeněžení majetku patřícího do podstaty; zpeněžen může být jen ten majetek, který byl sepsán, a správce je povinen zpeněžit veškerý sepsaný majetek, ledaže by byl ze soupisu zákonem stanoveným způsobem vyloučen.

Do konkursní podstaty náleží nejen majetek, který dlužníkovi patřil v den prohlášení konkursu nebo kterého nabyl za konkursu (tj. majetek v jeho vlastnictví); z ustanovení § 14 odst. 1 písm. a), věty druhé, § 15 a § 16 ZKV vyplývá, že do konkursní podstaty patří rovněž takový majetek, jehož vlastníkem je sice osoba odlišná od úpadce, jestliže právní úkony dlužníka (úpadce) týkající se tohoto majetku (na jejichž základě dlužník tento majetek pozbyl ze svého vlastnictví) jsou vůči věřitelům (konkursním věřitelům) neúčinné (buď na základě zákona nebo na základě rozhodnutí soudu vydaného ve smyslu ustanovení § 42a o. z.). Vznikne-li při provádění soupisu pochybnost, zda určitá věc náleží do podstaty, zapíše správce takovou věc do podstaty s poznámkou o nárocích uplatněných jinými osobami anebo s poznámkou o jiných důvodech, které zpochybňují zařazení věci do soupisu (srov. § 19 odst. 1 ZKV). Osoby, jež tvrdí, že mají k věci právo, které brání zařazení věci do podstaty (tedy které tvrdí, že věc ve skutečnosti nepatří do konkursní podstaty úpadce), pak musí takové právo uplatnit u soudu žalobou podanou proti správci konkursní podstaty, kterou se budou domáhat vyloučení věci ze soupisu podstaty (tzv. vylučovací či excindační žalobou).

S názorem, že vylučovací žalobu může podat jen ten, komu soud uložil tuto žalobu ve stanovené lhůtě podat, popřípadě že tato osoba musí konkursní soud vyrozumět o svém nároku a požádat jej o poskytnutí lhůty k podání žaloby, nelze souhlasit. Osoba, která uplatňuje, že věc neměla být zařazena do konkursní podstaty (u správce podstaty či u konkursního soudu), je legitimována podat vylučovací žalobu již na základě toho, že věc byla správcem zařazena (zapsána) do soupisu podstaty. Vyrozumění konkursního soudu o uplatněném nároku ani žádost o určení lhůty k podání žaloby nejsou předpokladem pro úspěšné podání žaloby. Soud ve smyslu ustanovení § 19 odst. 2 ZKV uloží této osobě podat vylučovací žalobu tehdy, jestliže tak dosud neučinila z vlastní iniciativy, a určí jí k podání žaloby lhůtu; jakmile konkursní soud zjistí, že jiné osoby uplatnily vůči věci zapsané do soupisu své nároky (např. od správce nebo od těchto osob), postupuje z úřední povinnosti. Právní úprava tím sleduje, aby ten, kdo uplatňuje, že věc neměla být zařazena do soupisu, byl o nutnosti podat vylučovací žalobu (chce-li skutečně dosáhnout vyloučení věci ze soupisu podstaty) poučen; marné uplynutí stanovené lhůty pak má za následek nevyvratitelnou právní domněnku, že věc byla pojata do soupisu oprávněně (a že tedy může být bez ohledu na pochybnosti, zda patří do podstaty, jako součást konkursní podstaty zpeněžena).

Předmětem vylučovací žaloby je – jak uvedeno již výše – vyloučení správcem zapsané věci ze soupisu konkursní podstaty úpadce. Při posuzování důvodnosti této žaloby soud zkoumá, zda má žalobce k věci takové právo, které nepřipouští zařazení věci do soupisu podstaty. Na základě vylučovací žaloby nelze činit závěr o tom, kdo je vlastníkem sporné věci; otázka vlastnictví věci může být v řízení o vylučovací žalobě řešena pouze jako otázka předběžná, a to samozřejmě jen za předpokladu, že má pro rozhodnutí sporu právní význam. V případě žaloby o určení vlastnictví soud může zkoumat, zda žalobce je či není vlastníkem věci; otázkou, zda věc byla pojata do soupisu konkursní podstaty oprávněně, se nezabývá, neboť to není předmětem řízení vyvolaného určovací žalobou. Rozhodnutí soudu o určení vlastnického práva žalobce tedy není takovou právní skutečností, která by měla sama o sobě za následek vyloučení této věci ze soupisu podstaty.

Z uvedených důvodů dospěl dovolací soud k závěru, že ze skutečnosti, že věc byla zařazena do soupisu konkursní podstaty úpadce, nelze dovozovat, že by žalobce neměl naléhavý právní zájem na určení, zda je vlastníkem této věci. I když k vyloučení věci ze soupisu podstaty může dojít – nebyla-li tato otázka vyřešena mimosoudní dohodou uzavřenou se správcem konkursní podstaty nebo nevyhověl-li správce konkursní podstaty námitkám osoby, která u něj uplatnila svá práva k věci, dobrovolně – jen na základě rozhodnutí soudu o vyloučení věci ze soupisu podstaty, nebrání to úspěšnému uplatnění žaloby o určení vlastnického práva k této věci. Obě uvedené žaloby mají své opodstatnění dané předmětem řízení, který byl jimi určen; protože předměty těchto žalob se liší, možnost uplatnění jedné z nich nevylučuje případné úspěšné uplatnění druhé.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci; dovolací soud jej proto zrušil (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, o. s. ř.). Protože důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí také na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a věc vrátil Okresnímu soudu ve Svitavách k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o. s. ř.).